

IFJ. GONDA BÉLA: MŰVÉSZETI KULTÚRÁNK ÉS AZ IPARMŰVÉSZET

Magyarországon fennálló művészeti intézményektől beszerzett hiteles adatokból megállapíthattam, hogy az 1902–1914. évekigterjedő időközben nyilvános tárlatokon és műkiállításokon összesen nyolcmillió korona értékű mű (festmény, szobor) kelt el. Tehát a közönség és az állam együtt évente átlagosan 660.000 koronát költ el művásárlásra. Tapasztalati adatok szerint körülbelül ugyanennyi értékben vásárolnak közvetlenül a művésztől (beleértve a műkereskedőket is), tehát a portrék és az alkalmi képek leszámításával évente összesen mintegy 1,320.000 koronát költenek festményekre és szobrokra.

Ezekből a számadatokból a magyar művészeti kultúrának meglehetősen nagy fejlettségére és elterjedésére lehetne következtetni, ha az elköltött százazrek egyenes arányban állanának a közönségnek tényleges, a vérébe átment művészeti kultúrájával. Sajnálattal kell azonban megállapítani, hogy amint mindazoknál a nemzeteknél, melyeknél a művészeti kultúra nem évszázados tradíciókon alapul, úgy nálunk is a művásár nem mutatja hű tükröképét a kifejlett műízlésnek és a művészet megértésének. A mi általános művészeti kultúránk, bármily rohamosan fejlődött is az utóbbi húsz év alatt, még alacsonyabb fokon áll, közönségünknek a művészileg szépre és a művészileg harmonikusra igaz megértő lélekből való törekvése aránylag nem olyan nagymérvű, mint a fényűzés utáni vágya, vagyis a műtárgyakra való egyszerű pénzkidácsi hajlama.

Kétségtelen ugyan, hogy ez a tünet természetesen következménye minden fejlődésbeli processzusnak, a nagy művészeti kultúrájú nemzetek is keresztülmentek annak idején ugyanezen a gyermekbetegségen, de azért azt hisszük, nem árt sohasem — éppen az oly kívánatos továbbfejlődésnek az érdekében — erre a tényre nemcsak rámutatni, hanem ennek okait is behatóbban vizsgálni. Annál is inkább, mert nálunk Magyarországon e tekintetben egész különleges helyzetben vagyunk.

Az általános műízlés elterjedésének, a közönség fokozottabb művészszeretetének rapszodikusan fellépett kezdete nálunk összeesik a modern piktúra magyarországi fellépésével.

A már számbavehető műpártolás a kilencvenes évek elején kezdődött. Az ezt a korszakot megelőző években a művásár tényleg

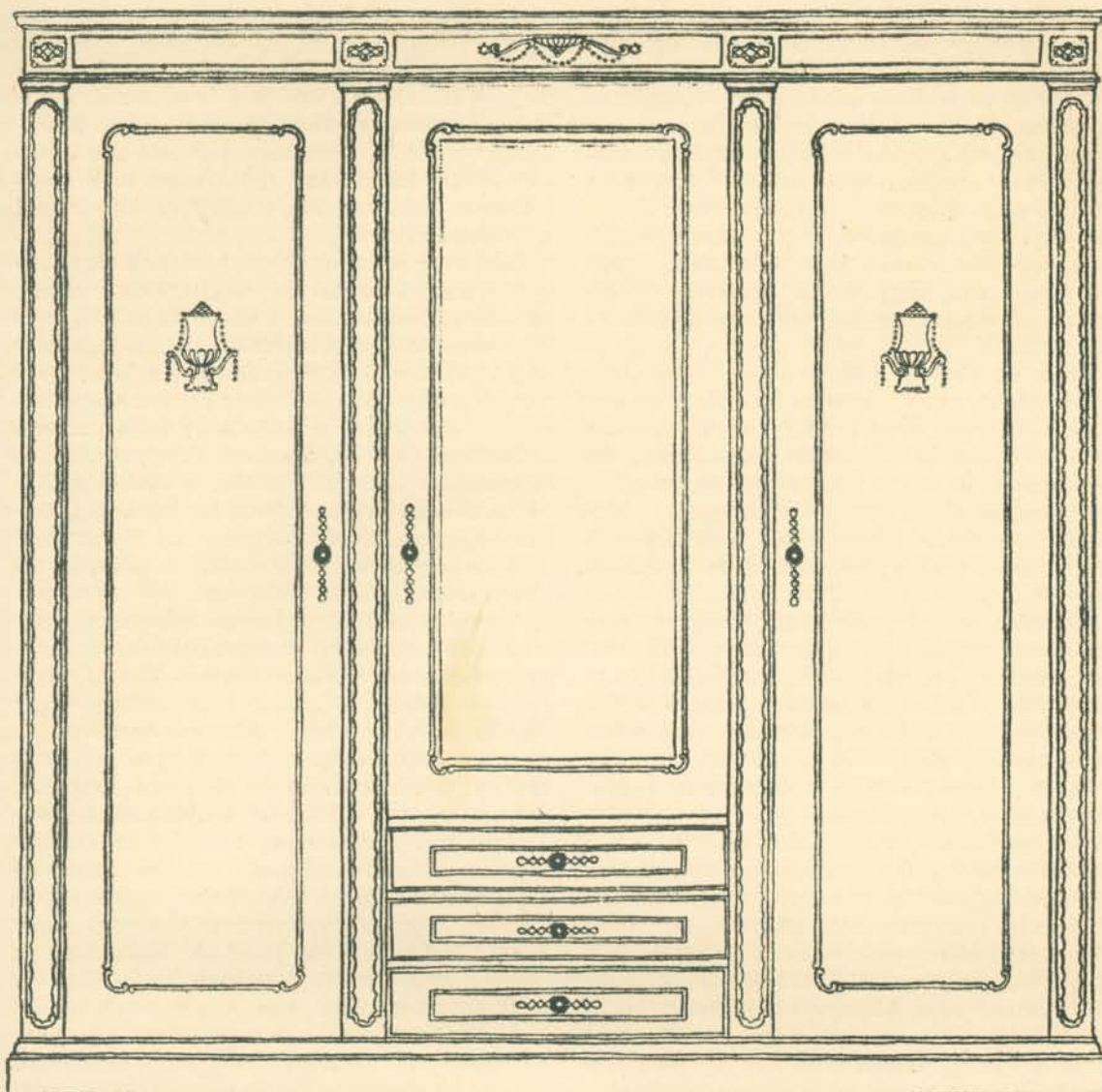
inkább csak műpártolás volt, amit csak a nagyon vagyonos osztály engedhetett meg magának. Kevesebb volt a művész is, de viszont a képek ára jóval magasabb volt mint ma. Az akkor még kiállításokat rendező egyetlen művészeti egyesületnek, a Műcsarnoknak megvolt a maga vásárló törzsközönsége, a kiállítások megnyitásokor már körülbelül előrelátható volt, melyik képet ki fogja megvenni. Az egyes művészeknek is állandó támogatói voltak, akik elég sűrűn vásároltak.

Ezt a „műpártolásszerű” vásárlást elősegítette még az is, hogy akkoriban a művészek többsége teljes mértékben alkalmazkodott a közönség ízléséhez, ahhoz az ízléshez, mely a képben nem festői kvalitásokat, hanem csupán belletrisztikus tartalmat keresett és — értékelt s amely ízlés, ha már fokozottabb volt, akkor legfeljebb a részletező rajzot követelte s azzal piktúráilag már teljesen ki is volt elégtve.

Ezt a patriarkális állapotot egyszerre a gyökerében támadta meg néhány, akkoriban még fiatal művész, akik a kilencvenes évek közepén naturalista piktúrájukkal felléptek, hogy pár évvel később a még nehezebben megérthető impresszionizmusnak egyengessék útját. Tehát az a közönség, amely jó részének egész művészeti kultúrája a képtémák és mesék megértése volt, szinte ugrásszerűleg a piktúra legnehezebb problémái elé került. Igen természetes, hogy ez a művészeti rejtély még bizonyultabb lett, amikor a modern piktúrát akkor egyáltalán meg nem értő közönség túlnyomó részének gúnykacajához csatlakoztak a régi konzervatív művészek is, akik az új művészetet lebecsülték. Egy örült hangzavar keletkezett, az egyik oldalon a közönség kulturálan része az ő megszokott művészeivel és csalhatatlannak tartott kritikusaival, a másik oldalon pedig egy lelkes modern piktorgárda, szintén a maga néhol elég hangos kritikusaival.

A legjellemzőbb azonban az, hogy amíg Franciaországban és Németországban a naturalizmus és főleg az impresszionizmus még egy évszázados művészeti kultúrával áthatott közönségnek is a meg nem értésével vagy közönyével állott szemben, tehát egy olyan közönséggel, amelynek művészeti kultúrája, ha más alapokon is, de mégis volt, addig nálunk a legnehezebben megérthető impresszionizmus a művészet berkeiben jóformán járatlan közönséget lepelt meg.

Amíg másutt évszázados művészeti kultúra volt, amely egyformán nyilvánult meg nem-

A Gellértfürdő és szálló berendezésére hirdetett pályázat. Káldory és Ferenczi 5000 koronás hálószobának ruhaszekrénye. 1000 koronás I. díjjal jutalmazott pályamű egyik lapja.

Konkurrenz zur Erlangung von Entwürfen der Einrichtung eines städt. Badehotels in Budapest. Kleider- und Wäscheschrank eines Schlafzimmers zu 5000 Kronen. Teil des preisgekrönten Entwurfs des Káldory und Ferenczi.

csak a grand art-ban, az építészetben, a festészetben és a szobrászatban, hanem a lakás, a környezet művészetében, tehát az iparművészetben is, addig nálunk az iparművészetileg, tehát az otthon izlésének tekintében még teljesen kifejtetlen közönséget mindjárt a grand art-tal és annak a közönség által legnehezebben megérthető kifejezésével, az impresszionizmussal vezették be a művészeti kultúrába.

Az impresszionizmusnak az iparművészetre, tehát az otthon művészetére való hatása kétségtelenül kedvező volt ugyan, de viszont ez a tény nem zárja ki annak a véleményünknek a kifejezését, hogy sokkal helyesebb

volna a közönség művészeti kultúráját, tehát izlését előbb iparművészeti alapon megteremteni és kifejleszteni s a már ezen az alapon fejlődésképesnek mutatkozókat azután a grand art, a festészet és a szobrászat megértésére nevelni.

Ha ez sikerülne, az eredmény kettős volna: egyrészt nagyon fellendítené az iparművészetet, másrészt pedig a közönség már bizonyos izlésbeli felkészültséggel foglalkozhatnék a grand art megértésével. Tehát nem állhatna elő az a helyzet, mint ma, hogy a közönség a művészet megértését nagyon sokszor csak ügyesen mímelve, vesz drága pénzen képeket s ezeket elhelyezi olyan laká-

sokban, melyeknek sokszor talán drága pénzen szerzett berendezési tárgyai úgy önmagukban, mint elrendezésükben ízlésbe ütközök. Nem is szólva arról, hogy maguknak a képeknek elrendezési módja is sokszor szinte kiabálva mutatja a háziak ízléstelenségét, művészeti kultúralatlanságát, holott az a közönséganyag, amely a képeket nem divatból vagy smokkságból veszi, hanem azért, mert talán ösztönszerűleg is szereti, megérdemelné azt, hogy ízlése bizonyos rendszeres ránevelés útján megalapoztassék és fejlesztessék.

Az a körülmény, hogy valaki modern képeket vesz, olyan impresszionista műveket, melyek akár dekoratív vagy pláne stilizáló előadásuk útján a művésznek legközvetlenebb mondanivalóit fejezik ki, a legtöbb esetben meg korántsem jelenti azt, hogy az illetőnek okvetlenül fejlett vagy akármilyen, a vérebe is átment ízlése, művészeti kultúrája van. De mivel a modern művészet éppen élénk színeivel, leegyszerűsített formáival, még különösebben stilizáló, dekoratív előadásával közel áll az iparművészethez, ahhoz az iparművészethez, amely a modern piktúra élénk színeit s leegyszerűsített formáit magából a természetes ősforrásból, a népművészetből merítette, soha nem volt alkalmasabb kor, mint ma, ezeket a modern piktúrát kedvelőket az iparművészet barátjaivá is tenni s ilyen módon tulajdonképpen visszavezetni a helyes ízlésfejlődés útjára, melynek kiindulópontja és ábécéje az otthon, a lakás, a közvetlen környezet ízléses volta, művészi kultúráltága.

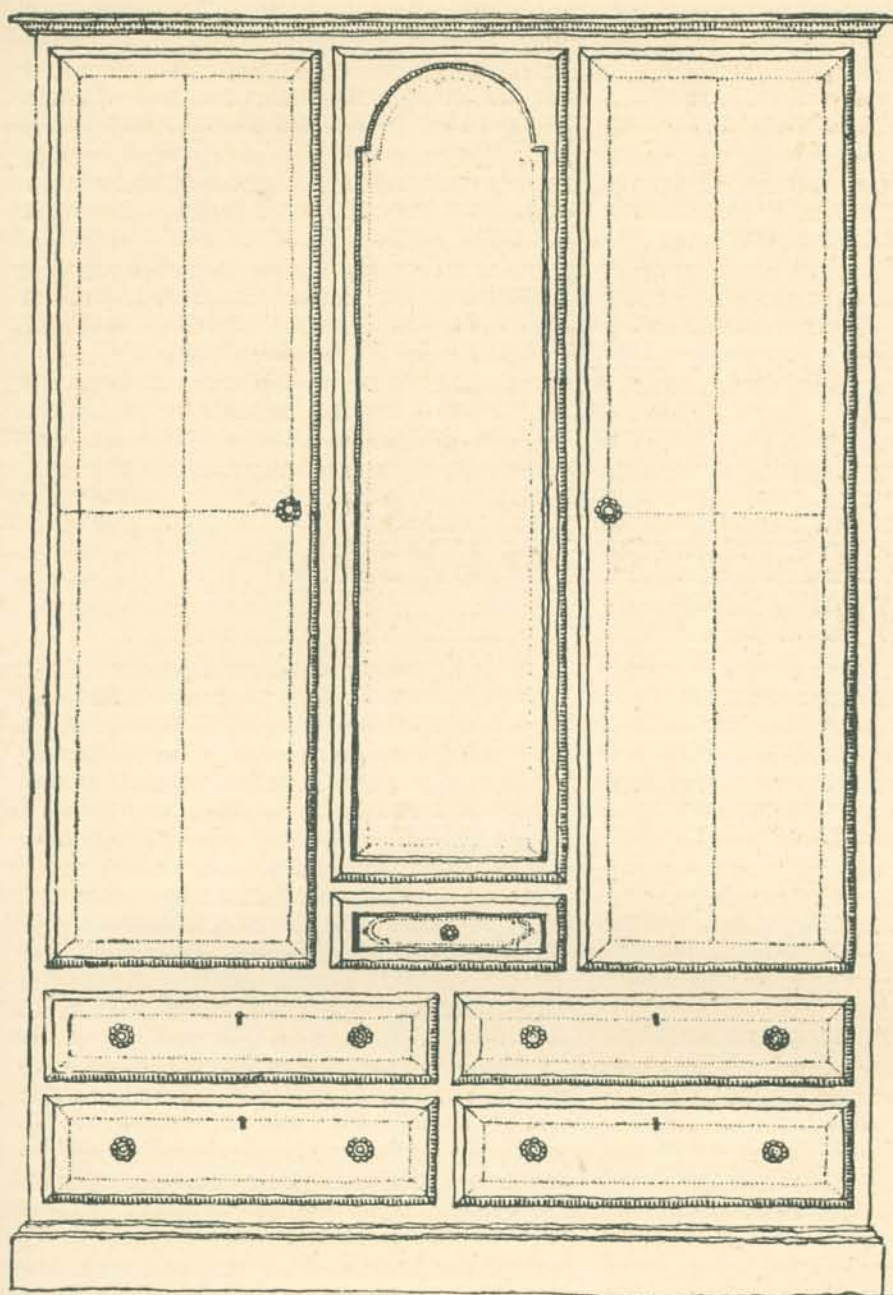
A bevezetésben említett statisztikai adataimból tudom, hogy Magyarország húsz millió lakosából évente csak mintegy ezeröttszázán vesznek igazi művész ecsetje alól kikerülő képet. Tehát a grand art művészeti kultúrája csak másfélezer emberre terjed ki, ami elég csekély szám.

Az iparművészet termékei általában olcsóbbak, könnyebben hozzáférhetőek és nagyobb számban kaphatók, mert hiszen reprodukciójuk művészeti értéke teljesen egyenlő lehet az eredeti modellével. De lényeges az is, hogy az iparművészeti cikkek nem fényűzési tárgyak, hanem mint lakberendezési tárgyak, eszközök, mindennapi szükségletek. — Dolgunk van velük mindennap, ott vannak velünk, körülöttünk, folyton a kezünk ügyébe akadnak, mindig látjuk őket. Szinte hívnak, hogy foglalkozzunk velük. Az ezekben belevitt ízlés, művészet oktatómesterünk folyton, a nap minden órájában. Ha a nemesebb ízlés a mi otthoni életünknek állandó osztályostársa lesz, akkor megszeretjük sokkalta jobban az otthonunkat, aminek megint nagy etikai jelentő-

sége volna éppen Magyarországon, ahol oly kevés ember szereti az otthonát s ahol a közönségnek egy számbelileg meglehetősen nagy része éppen csak enni és aludni jár haza. Fontos volna az otthon szeretete éppen Budapesten, ahol az asszonyokkal, sőt gyerekekkel tömött kávéházak egész sora tesz tanúságot a közönségnek lelkileg és kultúráilag oly sivár életéről.

Nincs az otthonnak, a lakásnak egyetlen egy olyan berendezési tárgya sem, melybe ne lehetne művészetet, ízlést belevinni. Kezdve a konyhától, a kamrától, az előszobától végig az ebédlőn, a szalonon, a hálón, sőt még a fürdőszobán is. Avagy kezdve a konyhaedénytől, a konyhaeszközöktől és végezve a porcellán- és üvegekészleten. Vagy kezdve a fürdőszoba berendezésétől, a mosdótól, a szivacs- vagy szappantartótól és végezve a szalon vagy ebédlő dísz tárgyain; a függönyök, a szőnyegek, az ágyterítők, a lámpák, a gyertyatartók, virágvázák stb. stb. mind beszélhetnek ízlésről, a háziak művészeti kultúrájáról. A vázában elhelyezett virágok megválogatásában és csoportosításában épp úgy lehet művészet és ízlés, mint abban, hogy milyen színű vázába milyen színű virágot teszünk, mint pedig abban, milyen a hamu- tartóm, a gyufatartóm, az ékszeres kazettám, a pénz tárcám. Gyakorlati esztétika kell első sorban, mely minden tárgyban elemezni, alkat- elemeire szétbontani tudja a szépet, a művészi. Nem elég, ha rámondjuk egyik-másik tárgyra, hogy szép vagy csúnya, tetszik vagy nem tetszik, hanem tudnunk kell meg is okolni, hogy miért művészi és ízléses az, ami szemünk előtt van és miért nem az.

S az ilyenképpen fejlesztett művészeti érzék és ismeretek nyomán keftős nagy eredmény fog mutatkozni: az általános művészet megértésének és szeretetének mind nagyobb elterjedése s ezzel kapcsolatban a grand art- nak is szélesebb körben való népszerűsödése s a bántó ízléstelenségek megszűnése. De fog mutatkozni még más is, ami van olyan fontos, mint az ízlés-nemesedés. Egy nagy gazdasági fejlődést remélhetünk, amely a művészeti kultúra haladásának mindig kísérő jelensége. Az ipar, a kereskedelem száz meg százezer olyan embernek adhat kenyeret és jobb megélhetést, akik az ízlés szolgáltatásban végeznek majd nemes munkát. A művészileg ízléses tárgyaknak nemcsak a tervezése, hanem még annál fokozottabban az elkészítése, tehát a mesterségbeli része is a munka szeretetét, lelkiismeretességét követeli meg. A régi iparművészeti tárgyak, melyeket ma oly megértő szeretettel őrzünk és mentünk meg a pusztulástól, nemcsak szín és forma-

A Gellértfürdő és szálló berendezésére hirdetett pályázat. Rákos Pál megvásárolt pályaművének ruhaszekrényrajza.

Konkurrenz zur Erlangung von Entwürfen der Einrichtung eines städt. Badehotels in Budapest. P. Rákos: Kleiderschrank eines Fremdenzimmers zu 2500 Kronen.

beli szépségekről beszélnek, hanem arról a mesterségbeli áhitatról is, amellyel minden egyes ilyen darab készült. — Egy olyan korról, amelyben minden műtárgy nemcsak a művészet, hanem a becsületes munka és a mesterség szeretetének jegyében fogant. — A művészetnek ez a szeretete és a mesterségbeli áhitat meglehet ma is. A tömeggyártás nem zárja ki; a reprodukciókon is érvénye-

lását becsülje meg. Rá kell vezetni, hogy a szép a legkellemesebb környezet, mely szüntelenül foglalkoztat, úgyszólván társalog a megértőjével. Hogy a szép környezetben sohasem vagyunk egyedül, nem unatkozunk, nem gondolunk haszontalan, léha, üres időöltésre. Csepegtessék be esztétikus pedagógusaink a gyermek lelkébe mindezt a kézbeli fogékonyság szempontjából a rajztanítással, a lelki

sülhet az az eredeti teremtő gondolat és az alkotónak a keze. De mindezt csak akkor lehet majd alkalom, ha a közönségnek a művészeti kultúrája az egyedüli okszerű alapon az otthon, a lakás, a környezet művészetének, az iparművészetnek alapján fog fejlődésnek indulni.

Ezt a fejlődést pedig csakis tervszerűen vezetett okos esztétikai neveléssel érhetjük el. Számolva a ma fennálló helyzettel, erre a nevelésre egyaránt szükség van a gyermeknek és a felnőttnek is. A gyermek fogékony lelkébe okszerű és tervszerű művészetpedagógiával kell belevinni a jó anyagnak és a szép formának a megbecsülését. Fel kell kelteni benne azt az érzéket, amely állandóan figyelmezteti arra, hogy a szépet szeretni kellemes. Megértetni vele, hogy a szépet látni mindig vonzó, azt élvezni mindig derűsen megnyugtató, fárasztó munka után mindig a legszebb pihenés. Meg kell tanítani, hogy a szép tárgyban az alkotó kéz nemes munkáját s a teremtő művészi gondolat megvalósu-

fogékonyság nézőpontjából pedig a művészet-történelemnek lelkesült ismerettségével. Olyan előadásokkal, melyek a nagy művészeket, mint nagy lelki magasságban tündöklőket, a gyermek előtt ideálokká teszik. Neveljék az ifjúságot arra a nemesebb értelemben vett dilettantizmusra, mely őszinte lélekből fakadva sohasem kontárkodó, hanem mindig lélekből megérteni igyekvő s a meglevő tehetség öntudatos kihasználásával az önmaga gyönyörködtetésére alkotni is kívánó lehet. Ez a dilettantizmus legyen szerény, ne zavarjon senkit, ne kívánjon mástól még parányi elismerést sem, csak a lélek legbensőbb gyönyörködtetésére szolgáljon.

A felnőttek, a társadalomnak az a túlnyomó része, amely az iskolai rendszeres

nevelést már nem élvezheti, szintén, talán még könnyebben megszerezhetik maguknak ezt a nemes dilettantizmust. Járjanak el tárlatokra, kísérik figyelemmel az iparművészeti pályázatokat, hallgassanak művészeti előadásokat, olvassgassák a ma már nálunk is meglehetősen számban levő művészeti frók munkáit s kísérik figyelemmel a szaklapokat. Igyekezzenek minden látott tárgyon a formák, a vonalak, a színek szépségeit fellelni, a tárgy rendeltetésének, anyagának és megmunkálásának megfelelő voltát, illetőleg kvalitásait észrevenni és tudatosan értékelni.

Az ilyen alapokon kifejlődő művészeti kultúra azután önmaga mutatja az utat a magasabbrendű művészetek, az építészet, szobrászat és a festészet megértése felé.

PÉCSI JÓZSEF: A MODERN FÉNYKÉPEZÉS

piktúra mellett a természet képszerű ábrázolásában érdekes szerep jut a fényképezésnek is s bár ambícióit gyakran a megszabott terület határain kívül elégti ki — néhol már csaknem egészen belenyúl a piktúra művészetébe.

Célom e határsértéseket legalább annyira elsimítani, hogy az e kérdés iránt érdeklődők a modern fényképezés céljait és törekvéseit helyes beállításban lássák. Nem szándékozom a már annyira elnyűtt kérdés kimerítő s egyben kimeríthetetlen tárgyalásába bocsátkozni: vajjon lehet-e művészet a fényképezés, nem érzem magam hivatottnak e kérdésben hangzatos frázisokkal megtöltött alapigazságokat leszögezni, csupán azok részére, akik ezt az ügyet az előítélet és a leklcsinylés szemüvegén keresztül bírálgatták, bocsátok előre néhány adatot, melyet mint érdekes dokumentumot is érdemes feljegyezni.

A legnagyobb német, angol és más nemzeti-ségű múzeumok évek óta vásárolnak grafikai gyűjteményeik részére művészi értékű fotográfiákat s a legkomolyabb nivójú német, amerikai és angol művészeti folyóiratok állandóan közlik a kiváló fényképezők sikerült munkáit.

Nézzük át a fotográfia fejlődését egészen röviden. A fényképezést tudvalevőleg Daguerre és Nièpce találták fel s az eljárás csak a negyvenes évek végén nyert polgárjogot. E kor embereire a találmány szenzáció erejével hatott és a fényképezés mindjárt számos követőre talált, akik a dolog természeténél fogva

leginkább természettudósok, orvosok és igen gyakran festők voltak. A festők rögtön felismerték a találmány nagy jelentőségét és az első pillanatban bizonyára a kenyerüket féltették az árgusszemű „rajzoló masina” konkurenciájától. A rémkép rövidesen elszórt és éppen a festők, különösen a portrétisták használták fel a fotografáló eljárást ott, ahol a gyakran oly terhes modellülést úgy redukálták, hogy a vázlatokat és az előtanulmányokat fényképekkel helyettesítették. Így érthető, hogy abból az időből néhány valóban szép, artisztikus beállítású fotográfia került ki a festők műterméből, amely képekről még ma is csak a legnagyobb elismerés hangján lehet megemlékezni. Mégis nem sok idő múlva a fotográfia a mesterség nivójára süllyedt s egy aránylag könnyű kenyérkeresetté, melyhez különösebb előképzettség nem kellett. Ez idő fotográfusai iparszerűen termelték a fényképeket s a publikum ízlését teljesen megrontva az ő nivótlan s az indokolatlanul túlzott szépítés miatt koncessziókban kifogyhatatlan modoros képekkel, melyek kvalitásai mai szemmel nézve csak ízléstelennek mondhatók. Valóban érthetetlen, hogy e kor művelt és előkelő közönsége szinte a fényképészek szuggesztíója alatt állott, mert ellentmondás nélkül elfogadta, sőt mint ideális kitűnő arcképeket megbecsülte „műveiket”, amelyek teljesen sablonosak és karakter nélküliek voltak s magukon viselték a kor bélyegét, mely éppen az iparművészetek hanyatlásában mutatkozott szomorúnak. Mindenki emlékszik talán azokra a komikus fotográfiákra, amelyeken az emberi arc karakterét megtagadva, gipszszerűen hat,